

ФОРМУВАННЯ ПІДХОДІВ КРАЇН ЄС ЩОДО СПБО

У статті аналізуються підходи країн ЄС щодо Спільної європейської політики у сфері безпеки та оборони. Ця політика стала новим напрямком діяльності ЄС, що розвиває досвід «європейського політичного співробітництва» і передбачає узгодження та здійснення країнами ЄС спільних зовнішньополітичних дій на основі односторонньо прийнятих рішень.

Ключові слова: ЄС, США, СПБО, НАТО, ООН.

*Лакішик Д.М. **Формирование подходов стран ЕС относительно ОПБО.***

В статье анализируются подходы стран ЕС относительно Общей европейской политики безопасности и обороны. Эта политика стала новым направлением деятельности ЕС, развивающим опыт «европейского политического сотрудничества» и предусматривающим согласование и осуществление странами ЕС совместных внешнеполитических действий на основе единогласно принятых решений.

Ключевые слова: ЕС, США, ОПБО, НАТО, ООН.

*Lakishyk D. **Formation of the EU States Approaches Regarding the CSDP.***

The article analyzes formation of the EU state approaches regarding the Common European Security and Defence Policy. This policy has become the new focus of EU activity, developing the experience of “European political cooperation” and providing for the coordination and implementation of the EU common foreign policy actions on the basis of decisions taken unanimously.

Keywords: EU, the USA, CSDP, NATO, UN.

Протягом останнього десятиліття у світовій політиці відбулися значні зміни, що призвели до концептуального перегляду способів та засобів забезпечення міжнародної безпеки. Передусім йдеться про склад, зв'язки, динаміку та масштабність загроз як на національному, так і на міжнародному рівні. Поява нових загроз та необхідність побудови відповідної стратегії реагування стало викликом для європейської безпекової політики.

Якщо раніше країни Євросоюзу у питаннях безпеки поклалися цілком на політико-оборонний механізм НАТО і політичний механізм ОБСЄ та ООН, то віднедавна проблеми безпеки чим далі набувають актуальності для європейської політики і стають «внутрішнім пріоритетом» Європейського Союзу. Стурбованість ЄС питаннями забезпечення власної безпеки, створенням відповідної системи і її організації реалізувалася у прагненні активізувати Спільну зовнішню та безпекову політику (СЗБП). Проте з моменту свого започаткування (Договір про ЄС, 1992 р.) СЗБП виявилася неефективним політико-правовим та інституційним механізмом. Тому у 1999 р. Європейський

Союз запровадив нову, більш успішнішу ініціативу з назвою Європейська політика безпеки та оборони (ЄПБО) [1].

Мета статті – визначити підходи країн ЄС щодо Спільної політики у сфері безпеки та оборони.

Можна стверджувати, що ЄС наполегливо і поступово наближається до можливості впливати на вирішення проблем європейської та міжнародної безпеки. За останнє десятиліття ЄС спромігся суттєво розвинути свою військову складову як важливу ланку ЄПБО. Зокрема, створення і розвиток військових контингентів дозволили Євросоюзу взяти на себе виконання миротворчих місій як на європейському континенті, так і поза його межами.

Нині можна говорити про наближення ЄПБО до окреслених стратегічних орієнтирів. Одночасно цей амбітний проект досі не реалізований і власне його існування досі залежить від багатьох чинників. Активізація зусиль у сфері зовнішньої політики та політики безпеки була спричинена неспроможністю ЄС самостійно врегулювати конфлікт на Балканах, ігноруванням думки європейців щодо операції в Іраку, усвідомленням власної військово-технологічної відсталості, розумінням змін, що відбулися у змісті і масштабах загроз та визнанням необхідності побудови відповідної стратегії реагування. Все перераховане вище призвело до концептуальних змін у європейській безпековій політиці та появи ініціатив щодо створення власних європейських військових інструментів впливу на світову політику.

Передусім відбулося розширення політико-правового механізму забезпечення європейської безпеки – Спільної зовнішньої та безпекової політики – через впровадження доповнюючої ініціативи – Європейської політики безпеки та оборони (ЄПБО) (Common European Security and Defence Policy (ESDP)). Дана ініціатива була ухвалена на саміті ЄС в Кельні 1999 р., під час якого було заявлено, що ЄС повинен мати спроможність діяти самостійно, ґрунтовану на відповідній військовій могутності, системі ухвали рішень та політичній рішучості реагувати на міжнародні кризи [2].

У рамках цього процесу були також здійснені спроби активізувати Західноєвропейський Союз (ЗЄС). Проте результатом загальноєвропейських дебатів стало розуміння доцільності акумуляції зусиль та можливостей в рамках політики ЄС. Для ЗЄС це означало початок процесу фактичного структурно-функціонального розчинення у ЄПБО ЄС.

Наприкінці ХХ ст., незважаючи на співпрацю європейських країн з метою реалізації власної політики у сфері безпеки та оборони, колективну безпеку в межах Європи за загальною згодою гарантувала НАТО. Це чітко продемонструвала неспроможність ЄС самостійно, без військової підтримки США, вирішити міжнаціональний конфлікт на Балканах. Очевидною стала необхідність формування військових ресурсів, на які могли б спиратися європейські країни для реалізації власних рішень у сфері безпеки та оборони. Наступні зусилля були зосереджені на розвиток матеріальної бази ЄПБО – створенні військових контингентів та консолідації відповідних ресурсів.

Під час саміту ЄС у грудні 1999 р. (Гельсінкі) був визначений напрям розвитку військової сфери, відомий як Гельсінська Основна Мета, або Основна Мета-2003. Відповідно до неї країни-члени ЄС мали досягти оперативної спроможності розгорнути протягом 60 діб військовий контингент чисельністю 50-60 тис. осіб і підтримувати їх протягом року з метою виконання Петерсберзьких завдань (Petersberg Tasks, 1992 р.) [3, р. 132]. Ці завдання передбачають гуманітарні, рятувальні та миротворчі місії, залучення військових сил до врегулювання криз, зокрема заходи, спрямовані на встановлення миру.

Зазначалося, що розгорнуті сили мають бути самодостатніми, з необхідним рівнем командування та контролю, розвідними можливостями, логістикою, іншими необхідними бойовими забезпеченнями і можливостями та за необхідності підкріплені додатково повітряними та морськими силами.

Виконання завдань Основної Мети-2003 мало бути завершене найпізніше до грудня 2003 р. Після попередніх досліджень доступних, очікуваних та необхідних сил та ресурсів сторони визначили максимальні вимоги до ресурсного забезпечення реалізації Основної Мети-2003: 100 тис. особового військового складу, 400 одиниць військової авіаційної техніки та 100 кораблів військово-морського флоту.

У травні 2003 р. під час саміту ЄС на засіданні Ради із зовнішньої політики було зазначено, що ЄС досяг практично всіх оперативних можливостей із забезпечення реалізації Петерсберзьких завдань. Практичним підтвердженням цього були розпочаті у 2003 р. дві воєнні операції ЄС у межах та поза межами Європи: 31 березня – операція CONCORDIA у колишній Югославській Республіці Македонія (контингент ЄС замінив сили НАТО);

12 червня – операція ARTEMIS у Демократичній Республіці Конго (повністю автономна операція ЄС) [4, с. 152].

Разом з тим в європейському експертному середовищі існували критичні зауваження щодо успішності втілення Основної Мети-2003, пов'язані з інституційною неврегульованістю та недостатньою оперативністю управління військовими контингентами та місіями.

Наступний етап реалізації ЄПБО розпочався з прийняття у грудні 2003 р. Європейської стратегії безпеки, що продемонструвало успішне подолання країнами-членами ЄС кризи узгодженості з питань спільної зовнішньої політики.

Цей документ окреслив основні загрози та визначив головні напрями діяльності ЄС щодо їх попередження. Зокрема стверджувалося, оскільки широкомасштабна агресія проти окремої держави-члена ЄС наразі є неможливою, Європа постає перед потенційними загрозами тероризму, розповсюдження зброї масового знищення, регіональних конфліктів і незаконної міграції, неефективності дій інституту держави (системи державного управління), організованої злочинності.

Відповідно до визначених загроз було окреслено цілі, яких Європа має прагнути, щоб захистити власну безпеку: реагування на загрози – створення механізмів попередження та реагування, включаючи у сфері активного кризового менеджменту і міжнародного співробітництва; побудова безпеки в найближчому оточенні – реагування на загрозиливні тенденції в найближчому оточенні з метою попередження і недопущення конфліктів та криз; побудова міжнародного порядку, заснованого на ефективному багатосторонньому співробітництві з іншими впливовими гравцями на міжнародній арені [5, р. 1544].

Незважаючи на деяку декларативність, документ чітко визначив основні напрями діяльності ЄС у сфері зовнішньої політики, безпеки та оборони в довгостроковій перспективі. Відповідно до окреслених орієнтирів здійснювалася та здійснюватиметься зовнішня та безпекова політика ЄС.

У травні 2004 р. міністри безпеки країн-членів ЄС ухвалили наступний позиційний документ, що відображав зміни у стратегічному оточенні та технологіях. Основна Мета-2010 закликала членів ЄС до 2010 р. бути спроможними відповідати швидкими та рішучими діями, використовуючи всі узгоджені методи, у всьому спектрі операцій з врегулювання криз, що

підпадають під дію Договору про Європейський Союз. З-поміж основних завдань реалізації Основної Мети-2010 можна зазначити:

- заснування цивільно-військового органу в рамках Військового штабу ЄС: цей орган має миттєво брати на себе функції операційного центру у разі проведення певних операцій (на стадії становлення);

- заснування Європейського оборонного агентства (ЄОА) (European Defence Agency (EDA) (засновано у липні 2004 р.);

- посилення координації спільних дій держав-членів ЄС (процес розпочато у 2004 р.);

- розвиток дієвого Європейського управління повітряних перевезень для членів ЄС, які хочуть брати в ньому участь (процес розпочато у 2004 р.);

- завершення формування Сил швидкого реагування ЄС (повна оперативна боєздатність досягнута на 1 січня 2007 р.);

- забезпечення боєздатності авіаносця з відповідним повним забезпеченням та супроводом на 2008 р.;

- покращення виконання операцій ЄС на всіх рівнях у спосіб досягнення необхідної узгодженості та створення мережі взаємопов'язаних засобів зв'язку та покриття (наземного та супутникового);

- встановлення кількісних показників та критеріїв, яких мають досягти національні сили у сфері підготовки та застосування відповідно до Основної Мети-2010 (процес «детального вивчення та оцінювання» наразі триває) [6, р. 216].

Для полегшення визначення напрямів розвитку військових потужностей відповідно до Основної Мети-2010 було окреслено п'ять показових сценаріїв розвитку подій, що фактично і визначило основні сфери застосування збройних сил ЄС:

- розділення ворогуючих сторін за допомогою сили – миротворчі операції;

- стабілізація, реконструкція та військові консультації для третіх країн;

- попередження конфлікту;

- операції з евакуації;

- допомога під час гуманітарних операцій.

Нині можна говорити про те, що в процесі реалізації ЄПБО ЄС створені організаційно-правові умови формування контингенту збройних сил ЄС для здійснення усіх зазначених вище видів операцій.

Гіпотетично ЄС може залучати до проведення місії збройні сили держав-членів кількістю близько 2 млн. осіб військового персоналу, 2500 одиниць бойової авіації, 800 бойових кораблів [7, р. 18]. Це є суттєвим ресурсом для посилення Сил швидкого реагування (СШР) ЄС як прототипу регулярної армії власне Європейського Союзу (чисельність контингенту 60 тис. військових (формується за необхідністю) та 1,5 тис. осіб постійного військового формування Європейська бойова група (European Union Battlegroups) у складі СШР). Сили швидкого реагування можна розглядати як індикатор «військової могутності» Євросоюзу. Крім власних ресурсів, ЄС може використовувати також ресурси НАТО. Це передбачено в пакеті домовленостей «Берлін-плюс», прийнятому на саміті ЄС і НАТО у 2002 р. [8, р. 98]. Основна теза домовленостей полягає в узгодженні питань сумісності акцій ЄПБО і НАТО та усуненні можливого дублювання у використанні ресурсів. Okремо було обумовлено призначення представника ЄС на посаду заступника командуючого військами НАТО на континенті, він також керує операціями, здійснюваними в рамках ЄС.

Разом з військовим активно розвивається цивільний сегмент ЄПБО (поліцейські, адміністративні, експертні структури). На саміті в червні 2000 р. держави-члени ЄС зробили перші кроки на шляху посилення цивільного кризового менеджменту (як на загальноєвропейському, так і на національному рівні).

По завершенні попередньої роботи над цим проектом на Брюссельському саміті ЄС у червні 2004 р. була прийнята Цивільна Основна Мета-2008. Згідно з її положеннями у випадку прийняття рішення про початок місії цивільні підрозділи мають розгортатися протягом 30 діб. Ці акції можуть проводитися автономно, разом або у тісній співпраці з військовими.

Нині Сили цивільного реагування (СЦР) ЄС мають у своєму складі: поліцейських – 5,761 осіб, експертів з правових питань – 631 особа, експертів з адміністративних питань – 562 особи, сил цивільного захисту – 4,988 осіб [7, р. 27]. Завдання СЦР:

- оцінка та проведення розслідування в кризовій ситуації або в такій, що загрожує перерости у кризову;
- розгортання сил з метою налагодження відносин перед початком повномасштабної місії в рамках ЄПБО;

- посилення існуючих механізмів врегулювання криз під егідою ЄС (наприклад, підтримка відповідної експертизи у сферах посередництва та моніторингу).

До функцій СЦР також входить патрулювання кордонів, правозахист, сприяння державному та місцевому управлінню, цивільний захист населення, матеріально-технічна підтримка та підтримка операцій. Як інструмент швидкого реагування групи СЦР можуть бути мобілізовані та розгорнуті протягом п'яти днів.

Нині ЄС має у власному активі 17 операцій в Європі та поза її межами: 7 вже завершені, з них 3 воєнні операції, 4 цивільні (поліцейські війська та консультативні місії); 10 операцій ще тривають, з них 2 воєнні, 8 цивільних. Під час проведення операцій ЄС використовує матеріально-технічні ресурси НАТО. Таким чином, можна говорити про взаємодоповнюючі зусилля та про взаємовигідну співпрацю ЄС та НАТО.

Європейський Союз набув значного прогресу у впровадженні ЄПБО. Однак очевидно, що формування та розвиток Європейської політики безпеки та оборони потребує значно більших політичних зусиль та ресурсів. Також необхідним є досягнення консенсусу щодо пріоритетів зовнішньої політики ЄС, в рамках якої формуються стратегічні завдання ЄПБО. Вдосконалення та зміцнення потребує також інституційна та адміністративна система ЄПБО. З огляду на вищезазначені обставини справедливим буде припущення, що у середньостроковій перспективі можливості застосування військового потенціалу ЄС будуть обмежені.

Нині в ЄС пріоритетним напрямом подальшого розвитку ЄПБО визнається не кількісне нарощування показників, а якісна реалізація потенціалу в цій сфері, що у свою чергу висуває перед державами-членами ЄС такі завдання: 1) досягнення консенсусу у всіх аспектах Спільної політики безпеки та оборони; 2) вироблення і засвоєння нової методології кризового менеджменту; 3) ефективне використання можливостей міжнародного співробітництва; 4) посилення оборонної промисловості та військових технологій.

Остання позиція є найбільш слабкою порівняно із США. Зокрема, за даними Європейського оборонного агентства (EDA) на грудень 2006 р. частки науково-дослідних витрат в оборонному бюджеті США та ЄС становили відповідно 13,1% та 4,7% [9]. Це викликало занепокоєння європейських

експертів та політиків, які наголосили, що реформування та розвиток науково-технологічного сектору ЄПБО визнається першочерговим завданням.

Отже, представлення Стратегії Безпеки ЄС було заявкою на стратегічне бачення, яке підкріплено реальними силами швидкого реагування. Поглинання структур ЄС та інкорпорація безпекових гарантій у структури ЄС є свідчення процесу розбудови Європейської безпекової ідентичності. Таким чином складається ситуація дублювання систем безпеки власне європейської та євроатлантичної. Більшість країн ЄС визнають домінування та безперечність лідерства НАТО в безпековому середовищі регіону, однак меншість країн виступає із відвертою критикою розбудови незалежної від США можливості захищати безпекові інтереси.

Головною проблемою усіх дискусій та зусиль розбудови європейської системи безпеки є погане матеріально-ресурсне забезпечення таких ініціатив. Фінансова криза завдала значного збитку безпековим витратам в Європі, що відповідно позначиться на практичному вимірі реалізації таких планів. Використання безкоштовної безпекової парасольки США стає більш привабливою перспективною і відповідно позначається на настроях суспільства.

За сприятливим для США сценарієм розвитку подій відбуватиметься поступова еволюція військово-політичної інтеграції в межах ЄС, проте із збереженням домінуючого положення НАТО у системі європейської безпеки. За негативним сценарієм – побудова політичного союзу та створення єдиної європейської армії, що може поставити питання про майбутнє НАТО. Втім, реалізація другого сценарію здається малоімовірною: по-перше, через брак згоди всередині ЄС через позицію нейтральних країн та розбіжності між атлантистами та європейцями; по-друге, через фізичну неготовність ЄС взяти на себе таку відповідальність. Колосальний розрив у фінансуванні військових бюджетів та відставання ЄС від США у сфері військових НДДКР ставлять під сумнів спроможність європейців проводити повномасштабні військові операції власними силами, отже залишають їх залежними від США у військово-стратегічному плані.

Список використаних джерел та літератури:

1. Bertram Ch., Grant Ch., Heisbourg F. *Defense europeenne: les prochaines etapes* / Ch. Bertram, Ch. Grant, F. Heisbourg // *Le Monde*. – 28.07.2000.

2. Croft S., Howorth J., Terrif T., Webber M. NATO's triple challenge / S. Croft, J. Howorth, T. Terrif, M. Webber // International Affairs. – 2000. – Vol. 76-3. – P. 502-509.
3. EU Security and Defence Policy. The first five years (1999-2004) / Ed. by G. Gnesotto. Preface by J. Solana – Paris: the European Union Institute for Security Studies, 2004. – 296 p.
4. Савін С.Л. Роль США у формуванні нової архітектури європейської безпеки / С.Л. Савін // Стратегічні пріоритети. – 2010. – № 4 (17). – С. 149-153.
5. Castillo de la Torre F. The EU Common Security and Defence Policy / F. Castillo de la Torre // Common Market Law Review. – N.Y.: Oxford University Press, 2014. – P. 1544–1548.
6. Hill C., Smith M. International Relations of the European Union / Ed. by C. Hill, M. Smith. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – 496 p.
7. Defence Data 2012 / Ed. by E. Platteau. – Brussels: European Defence Agency, 2013. – 32 p.
8. Howorth J. NATO and ESDP: Institutional Complexities and Political Realities / J. Howorth // Politique étrangère. – 2009. – № 4. – P. 95-106.
9. European defence agency (2006). An initial Long-Term Vision for European Defence Capability and Capacity Needs, (LTV).
10. Spence D. The Commission and the Common Foreign and Security Policy // The European Commission / Ed. by D. Spence, G. Edwards. – London : John Harper, 2006. – P. 366–373.

УДК 327.51:061.1(НАТО+ЄС)

Вонсович О.С.

НЕДОЛІКИ СИСТЕМИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ У XXI СТ.

У статті досліджено чинники та причини, які є основою недоліків системи євроатлантичної безпеки у XXI ст. Обґрунтовано тезу про те, що розвиток подій у світі та на Європейському континенті протягом останніх років засвідчив, що НАТО є одним з найважливіших елементів глобальної безпеки і міжнародних відносин, основною найефективнішою структурою, навколо якої починає викристалізовуватися процес формування нової архітектури євроатлантичної системи безпеки. Визначено, що одним із основних недоліків стала застарілість принципів та підходів щодо забезпечення безпеки в нових умовах. Ще одним недоліком можна вважати відсутність напрацьованих практичних механізмів протидії сучасним викликам і загрозам. Не менш важливим недоліком системи євроатлантичної безпеки є нездатність в повній мірі забезпечувати безпеку для європейських країн. Доведено, що тероризм є загрозою, яка багато в чому визначає вади євроатлантичної системи безпеки. З'ясовано, що недосконалість механізмів протидії розповсюдженню зброї масового знищення створює умови, в яких ефективність контролю за операціями з такою зброєю знижується. Визначено, що викликом для системи євроатлантичної безпеки стала активізація агресивної силової політики з боку Російської Федерації.

Ключові слова: система євроатлантичної безпеки, недоліки, виклики, загрози, НАТО, Європейський Союз.

Вонсович А.С. Недостатки системы евроатлантической безопасности в XXI в.

В статье исследованы факторы и причины, которые являются основой недостатков системы евроатлантической безопасности в XXI в. Аргументирован тезис о том, что развитие событий в мире и на Европейском континенте в течении последних лет засвидетельствовало, что НАТО является одним из самых важных элементов глобальной безопасности и международных отношений, основной самой эффективной структурой, вокруг которой начинает кристаллизоваться процесс формирования новой архитектуры евроатлантической системы безопасности. Определено, что одним из основных